

УДК 338.43: 633.1

Світовий О. М.

Уманський національний університет садівництва

ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ЯК ЧИННИК І ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

Досліджено питання значення підприємливості у формуванні доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі. Визначено, що підприємливість є одночасно і чинником, і джерелом формування доданої вартості. Окреслено напрями впливу даного чинника на збільшення доданої вартості.

Ключові слова: підприємливість, чинник, додана вартість, прибуток, заробітна плата.

Постановка проблеми. Питання підвищення частки доданої вартості у вартості продукції сільськогосподарства в умовах жорсткої конкуренції є дуже важливим. Виняткове значення має визначення міри впливу різних чинників та джерел на величину доданої вартості, особливо у зернопродуктовому підкомплексі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування доданої вартості у сільськогосподарському виробництві, зокрема у зернопродуктовому підкомплексі, впливу різних чинників на цей процес досліджувалися у працях Амброзова В.Я., Дем'яненка С.І., Ільчука М.М., Кваши С.М., Лузана Ю.Я., Месель-Веселяка В.Я., Хорунжого М.Й. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Роль підприємливості як чинника і джерела збільшення доданої вартості у агропромислового виробництва та його підкомплексах вивчено недостатньо, тому це питання потребує подальших досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є подальше дослідження напрямів впливу підприємливості на збільшення доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі.

Виклад основного матеріалу. Додана вартість як економічна категорія являє собою вартість, яка в процесі виробництва додається до вартості вхідних виробничих ресурсів на окремому підприємстві і перетворюється у готовий продукт, який реалізується кінцевому споживачеві, або ж продається як сировина чи напівфабрикат для подальшої доробки іншому підприємству. Тобто величина і структура доданої вартості залежить як від виду продукції, так і від багатьох чинників, які впливають на її формування. На нашу думку, одним із основних чинників цього процесу є підприємливість, тобто здатність підприємця залучити до виробництва необхідні ресурси і отримати максимальний прибуток з мінімальними витратами.

У науковій літературі є багато визначень поняття підприємливості. Наприклад, група вчених під керівництвом В.С. Іфтемичука вважає, що підприємливість (англ. *entrepreneurial skill* – примітка автора) – це особливий новаторський стиль господарської поведінки, в основі якої лежить постійний пошук нових можливостей для розвитку своєї справи. Складовими підприємливості є високий професійний рівень, критична оцінка своєї діяльності, оптимізм, незалежність у міркуваннях і вміння розпочати і вести справу, генерувати нові ідеї і їх реалізовувати, готовність до інновацій, схильність до ризику, вміння долати перешкоди, обґрунтування рішень, що приймаються, підтримання добрих відносин з колективом і партнерами, вірність даному слову, взятим зобов'язанням [1, с. 404]. Ми можемо погодитися з таким твердженням, і відносно ролі підприємливості у фор-

муванні доданої вартості доповнити його здатністю підприємця до визначення оптимальної структури та величини доданої вартості для досягнення максимального прибутку, залучаючи необхідну кількість ресурсів. Іншими словами, підприємливість – це здібність людини генерувати нові ідеї та їх реалізовувати, а в економічному розумінні це чинник ведення бізнесу, який об'єднує у необхідній пропорції ресурси у процесі виробництва для одержання максимального прибутку з мінімальними витратами.

Розглянемо, як описується в науковій літературі визначення «чинник» та чим воно відрізняється від визначення «фактор», які у більшості випадків отожднюються. Слово «чинник» означає умову, рушійну силу, причину якогось процесу, що визначає його характер, фактор, агент [2, с. 881]. Підприємливість, на нашу думку, є саме чинником, тобто рушійною силою процесу виробництва, а не фактором. Як ми уже дослідили, підприємливість є здатність людини до ведення бізнесу, але це ще не є бізнес. Для процесу виробництва необхідно підприємливість реалізувати у фактичні кроки, реально організувати бізнес, тобто в даному випадку підприємливість потрібно реалізувати у підприємництво. Підприємництво (англ. *entreprise, entrepreneurship*) – окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею), що ґрунтуються на вкладанні власних коштів, використанні існуючих та створенні нових можливостей з метою одержання прибутку [3, с. 230]. З іншого боку, оскільки однією із складових підприємливості є вміння розпочати і вести справу, генерувати нові ідеї і їх реалізовувати, то можна стверджувати, що підприємливість виступає ще й і джерелом ведення бізнесу та одержання доданої вартості, бо саме ідея є основою будь-якого виробництва. На думку С.І. Дем'яненка, джерелами формування виробничих витрат (а відповідно і виробництва продукції – примітка автора) є виробничі ресурси, які використовуються у виробничому процесі – це такі ресурси, як природні (земля, вода), трудові, капітал і підприємницька діяльність [4, с. 20]. Спробуємо схематично поєднати підприємливість і виробничі ресурси у процесі формування доданої вартості (рис. 1).

Для більш повного розуміння поняття «ресурс» порівняємо його з поняттям «фактор». Мельник Л.Г. засвідчує, що порівняно з терміном «ресурс» поняття «фактор» (від латинського *factor* – «той, що діє») є більш широкою категорією, що позначає значно складніше коло явищ виробничої системи. Зокрема ресурс (від французького *ressource* – «допоміжний засіб») характеризує, головним чином, джерело будь-яких засобів. Цей підтекст обмежує використання даного поняття сферою, що

формується на вході підприємства (вхідні ресурси, або витрати) [5, с. 17-18]. Тобто з попереднього визначення випливає, що ресурс може розглядатися і як джерело будь-яких засобів, про що стверджує і С.І. Дем'яненко. Тому на рис. 1 ми визначили підприємливість і як чинник, рушійну силу, що об'єднує виробничі ресурси у процесі виробництва, і як джерело можливостей, свого роду «ресурс», або «інтелектуальний ресурс», що спільно із іншими ресурсами, перетворюючись у процесі виробництва у підприємництво, створює продукцію і, відповідно, – додану вартість.

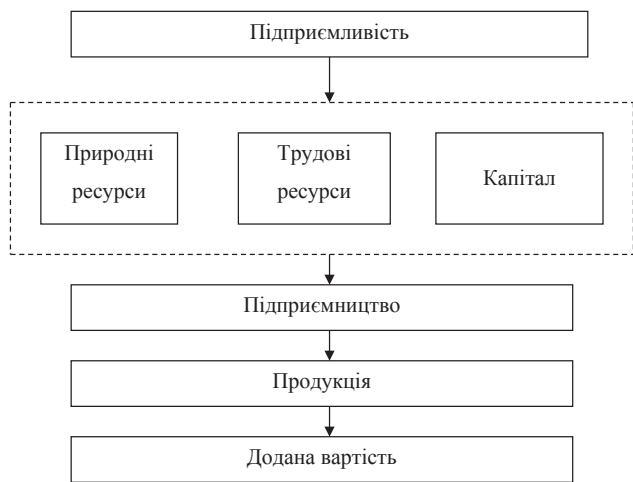

Рис. 1. Підприємливість у процесі формування доданої вартості

Джерело: власні дослідження

Особливістю підприємливості як інтелектуального ресурсу є те, що він пов'язується, в першу чергу, з природною розумовою діяльністю людини, з наявністю у індивіда розумових функцій. Іншими словами, цей вид ресурсу є невід'ємним від свого природного носія – людини. Тут виникає питання, чи потрібно підприємливість відділяти від людини, яка працює (робоча сила)? На нашу думку, уміння генерувати ідеї та їх реалізовувати – підприємливість, дещо інше поняття, ніж здатність людини до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей, що людина використовує у своїй діяльності – робоча сила. Підприємливим може бути підприємець, який безпосередньо на-

віть не бере участі у процесі виробництва, а лише є власником капіталу і тільки реалізує ідею бізнесу. Тобто підприємливість є окремим ресурсом, так як не кожна людина має дар підприємця.

Тепер розглянемо, які можливі напрями впливу такого чинника виробництва, як підприємливість на формування доданої вартості, котрий у процесі виробництва реалізується у підприємницьку діяльність. Насамперед потрібно сказати, що кінцева мета будь-якого підприємця – це отримання максимального прибутку, не є виключенням і підприємницька діяльність у агропромисловому виробництві, зокрема у зернопродуктовому підкомплексі. Однак, наприклад, витрати на оплату праці з одного боку є витратами виробництва, з іншого – елемент доданої вартості і її збільшення у структурі витрат не завжди є поганим результатом, тому що, за Марксом, тільки робітник, який продає свою здатність до праці може виробляти додаткову вартість, яка у грошовому виразі перетворюється у прибуток. Іншими словами, достойна заробітна плата залучає до виробництва висококваліфікованих робітників, які в змозі, ефективно працюючи та підвищуючи продуктивність праці, збільшувати прибуток. Тобто збільшення витрат на оплату праці у певних випадках може призвести і до збільшення прибутку (рис. 2).

Застосування на вирощуванні зернових культур високоінтенсивних технологій, наприклад, може збільшити суму загальних витрат, у тому числі і матеріальних, але продуктивність поля буде зростати швидшими темпами, ніж витрати. Це буде фактором зростання і загальної маси прибутку, тому що підприємливість власника бізнесу у даному випадку буде полягати у ширшому застосуванні таких технологій. Зменшення суми орендної плати за одиницю площі однозначно веде до збільшення прибутку і не завжди до збільшення загальної суми доданої вартості, так як орендна плата є елементом доданої вартості.

Зменшення суми амортизаційних відрахувань та відсотка на залучений капітал, в свою чергу, збільшує розмір прибутку, але також не завжди саму додану вартість. Виключенням може служити випадок, коли відсоток на залучений капітал менше фактично отриманої норми прибутку. Інакше кажучи, чим товаровиробник підприємливіший, тим у процесі виробництва створюється більша сума доданої вартості її результативна частина – прибуток.

Систематизуємо сильні і слабкі сторони збільшення чи зменшення величини елементів доданої вартості щодо суми прибутку у табл. 1. Як ми бачимо з таблиці, усі розглянуті елементи доданої вартості (за виключенням власне прибутку) мають у разі зміни їх величини і позитивні і негативні наслідки по відношенню до прибутку.

Слід також наголосити на тому, що у великій мірі завдяки підприємливості можна збільшити суму прибутку незважаючи на зміну величини елементів доданої вартості, тобто вишукати таке поєднання виробничих ресурсів та послуг, яке б давало максимальний прибуток.

Якщо розглядати всю суму вартості продукту, то у даному випадку на збільшення суми прибутку значно впливає і зменшення матеріальних витрат (див. рис. 2). Цьому сприяє застосування ре-

Рис. 2. Схема напрямів збільшення доданої вартості та її результативного елемента – прибутку

Джерело: власні дослідження

Таблиця 1

Характеристика зміни величини деяких елементів доданої вартості та її впливу на розмір прибутку

Показник	Тренд	Переваги	Недоліки
Витати на оплату праці з нарахуваннями	зменшуються	Збільшується прибуток	Зменшується зацікавленість працівників у підвищенні продуктивності праці, що може привести до зменшення прибутку
	збільшуються	Збільшується зацікавленість працівників у підвищенні продуктивності праці, що в певних випадках веде до збільшення прибутку	Зменшується прибуток
Амортизація	зменшуються	Збільшується прибуток	Зменшується прибуток у випадку застосування старої техніки (веде до зменшення продуктивності поля) або більше залучення послуг сторонніх організацій (одночасне збільшення вартості їх послуг)
	збільшуються	Збільшується прибуток у випадку застосування нової техніки (веде до збільшення продуктивності поля) або зменшення послуг сторонніх організацій (зменшення вартості їх послуг у структурі собівартості)	Зменшується прибуток
Орендна плата	зменшуються	Збільшується прибуток (якщо зменшується орендна плата у розрахунку на одиницю площі)	Зменшується обсяг виробництва, а відповідно і сума прибутку (якщо зменшується орендна плата у зв'язку із зменшенням площі)
	збільшуються	Збільшується загальна сума прибутку (якщо збільшується орендна плата у зв'язку із збільшенням площі)	Зменшується прибуток (якщо збільшується орендна плата у розрахунку на одиницю площі)
Відсоток на залучений капітал	зменшуються	Збільшується прибуток	Зменшується прибуток у разі зменшення суми позичкового капіталу і нестачі власного
	збільшуються	Збільшується прибуток у разі, коли процент на позичковий капітал менший норми прибутку	Зменшується прибуток

Джерело: власні дослідження

сурсоощадних технологій, коли застосовуються широкозахватні агрегати та здійснюється мінімалізація обробітку ґрунту. Хоча в окремих вищезказаних випадках (застосування високоінтенсивних технологій) і збільшення матеріальних витрат веде до збільшення загальної суми прибутку.

Розглядати природу прибутку, можна зауважити, що неокласична теорія розглядає прибуток як винагороду за підприємницькі здібності, тобто за підприємливість. На відміну від інших елементів доданої вартості, таких як заробітна плата, рента та відсоток на залучений капітал, прибуток не є відповідною ціною ресурсу, а виступає як залишковий дохід. Для підприємця важливо отримати нормальний прибуток, який є нижньою межею прибутку. Якщо фактичний прибуток буде менше нормального, то підприємцю не варто розпочинати власну справу.

У Економічному словнику-довіднику нормальний прибуток визначається як мінімальна плата, необхідна для утримання підприємницького таланту даної особи в рамках окремого підприємства. Питання нормального прибутку тісно пов'язане з зовнішніми витратами – грошові виплати, які фірма витрачає на користь постачальників трудових послуг, сировини, палива, транспортних послуг, енергії тощо. Крім цього, фірма може використати певні ресурси на власні цілі – неоплачувані, або внутрішні витрати. З точки зору фірми, внутрішні витрати дорівнюють грошовим платежам, які могли б бути отримані за самостійно використаний ресурс при найкращому з можливих засобів його застосування. Коли окремих індивід є власником невеликого бакалійного ларька, він витрачає власну працю і власний капітал, але зовнішні витрати тут відсутні. Використовуючи власне приміщення під бакалійний ларьок, його власник втрачає щомісячний рентний дохід, який міг би отримати, здаючи це приміщення комусь іншому в оренду.

Так само, використовуючи на своєму підприємстві власний грошовий капітал і працю, індивід жертвує процентом і заробітною платою, яку він міг би отримати, застосувавши цей ресурс в іншому місці. Крім того, керуючи своїм власним підприємством, індивід відмовляється від заробітку, який міг би мати, запропонувавши свої послуги у галузі менеджменту будь-якій іншій фірмі [6]. Іншими словами, підприємець, працюючи на власному підприємстві повинен отримати за свою працю (якщо він працює), вкладені у бізнес кошти і майно та за свою підприємливість такий дохід, який би компенсував йому відсоток на капітал, заробітну плату, ренту та нормальний прибуток.

Додану вартість (валову – ДВ) можна виразити такою формулою:

$$ДВ = A + v + m, \quad (1)$$

де А – амортизаційні відрахування як частина вартості основних засобів, яка перенесена на вартість нового продукту;

v – вартість робочої сили;

m – додаткова вартість.

Але якщо подивитися на величину амортизаційних відрахувань з іншого боку, то амортизація в деяких випадках є прихованим від податків прибутком. Так як вона є віртуальними витратами, тобто реально не завжди понесеними, а визначається певними відсотками від вартості основних засобів, які часто не співпадають з реальними строками їх використання. До того ж «працездатність» основних засобів підтримується поточним ремонтом і вони можуть використовуватися у виробництві досить довго, набагато більше амортизаційного строку, поки морально не застаріють. Є приклади використання тракторів певних марок десятки років. Звичайно ж застосування високоінтенсивних технологій потребує новішої техніки, тоді існуюча техніка застаріває швидше амортизаційного строку.

У даному випадку – m – додаткову вартість можна зобразити як суму таких величин, як прибуток (Π), рента (орендна плата) (P), відсоток на залучений капітал (ВЗК), тобто вказані елементи є дохід від власності. Ми знаємо, що в процесі виробництва додаткова вартість набуває форми прибутку (ринкова форма додаткової вартості). На даний час рента та відсоток на залучений капітал включаються до собівартості продукції, але по суті дані показники повинні входити до прибутку, згідно з формулою вартості за Марксом (бо це і є додаткова вартість, а не спожиті у процесі виробництва засоби виробництва). Відтак, валову додану вартість на рівні підприємства можна зобразити такою формулою:

$$ДВ = A + v + (\Pi + P + ВЗК), \quad (2)$$

де: $(\Pi + P + ВЗК) = m$.

Чиста додана вартість (новостворена вартість ЧДВ) буде виглядати таким чином:

$$ЧДВ = v + (\Pi + P + ВЗК), \quad (3)$$

де: ЧДВ – чиста додана вартість.

Зважаючи на вищезазначене, розглядати прибуток як глобальну ціль діяльності підприємства в ринкових умовах на разі не завжди є виваженим. З боку власника – це правильно, але з боку підприємства, галузі та держави в цілому не зовсім коректно. Тому на рівні підприємства, галузі чи підкомплексу для оцінки їх розвитку варто

оперувати категорією доданої вартості (валової та чистої) – аналог на загальнонаціональному рівні, це – валовий внутрішній продукт та національний дохід відповідно. Підприємливий власник бізнесу розуміє прибуток як результат ефективного використання усього авансованого у виробництво капіталу ($c + v$), а не тільки змінного. Хоча з теорії трудової вартості відомо, що тільки змінний капітал, тобто капітал авансований у робочу силу (кошти, які витрачаються на заробітну плату) може створити додаткову вартість. Тобто для оцінки розвитку бізнесу необхідно звертати більшу увагу не тільки на додаткову вартість, а і на ту величину, яка її створює.

Висновки і пропозиції. Отже, в процесі дослідження було встановлено, що підприємливість – це, насамперед, вміння розпочати і вести справу, генерувати нові ідеї і їх реалізовувати. Крім того, визначено, що підприємливість є одночасно і чинником і джерелом формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі. Підприємливий сільськогосподарський товаровиробник, уміло комбінуючи та раціонально використовуючи виробничі ресурси, може отримувати максимальний прибуток як результативний елемент доданої вартості, враховуючи при цьому, що тільки робітник своєю працею може втілити в життя його новаторські ідеї, створюючи додаткову вартість.

Список літератури:

1. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії / Укл. В.С. Іфтемичук, В.А. Григор'єв, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак. За наук. ред. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемичука. – Львів: «Магнолія-Плюс», 2004. – 688 с.
2. Словник синонімів української мови: в 2 т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 2 – 960 с. – (Словники України).
3. Завадський Й. С. Економічний словник [Електронний ресурс]: словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с. – Режим доступу: <ftp://lib.sumdu.edu.ua/ebooks>.
4. Дем'яненко С. І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: [навч. посіб.] / Дем'яненко С. І. – К.: КНЕУ, 1998. – 264 с.
5. Мельник Л. Г. Економіка підприємства: конспект лекцій: [навч. посіб.] / Л. Г. Мельник, О. І. Карінцева. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 412 с.
6. Економічний словник-довідник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sesia.org.ua/560.html>.

Свитовий А. М.

Уманський національний університет садівництва

ПРЕДПРИИМЧИВОСТЬ КАК ФАКТОР И ИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ В ЗЕРНОПРОДУКТОВОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ

Резюме

Исследован вопрос значения предпринимчивости в формировании добавленной стоимости в зернопродуктовом подкомплексе. Определено, что предпринимчивость является одновременно и фактором, и источником формирования добавленной стоимости. Определены направления влияния данного фактора на увеличение добавленной стоимости.

Ключевые слова: предпринимчивость, фактор, добавленная стоимость, прибыль, заработная плата.

Svitovyi O. M.

Uman National University of Horticulture

ENTREPRENEURIAL SKILL AS FACTOR AND SOURCE OF FORMING OF VALUE ADDED IN GRAIN PRODUCTION SUBCOMPLEX

Summary

The question of value of entrepreneurial skill is investigational in forming of value added in grain production subcomplex. It is certain that an entrepreneurial skill is simultaneously and by a factor and source of forming of value added. Sending of influence of this factor is certain to the increase of value added.

Key words: entrepreneurial skill, factor, value added, profit, wages.